

Može li pornografija pozitivno utjecati na žensku seksualnost? Utjecaj učestalog konzumiranja pornografije na spolni život mladih obrazovanih žena: kvalitativno istraživanje

---

Brajdić Vuković, Marija; Došen, Karmen; Ghazzawi, Lejla; Tarokić, Sonja

Source / Izvornik: **Revija za sociologiju, 2013, 43, 133 - 158**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.5613/rzs.43.2.2>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:172728>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-14**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Može li pornografija pozitivno utjecati na žensku seksualnost? Utjecaj učestalog konzumiranja pornografije na spolni život mladih obrazovanih žena: kvalitativno istraživanje

Marija BRAJDIĆ VUKOVIĆ

*Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska
mare@idi.hr*

Karmen DOŠEN

studentica (Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska)

Lejla GHAZZAWI

studentica (Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska)

Sonja TAROKIĆ

studentica (Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska)

Istraživanja utjecaja pornografije (seksualno eksplicitnih sadržaja) na seksualni život i zadovoljstvo uglavnom se usredotočuju na negativne posljedice konzumacije. Primjetan je i nedostatak interesa za utjecaj učestale ženske konzumacije pornografije na žensku seksualnost, pogotovo kad je on pozitivan. Ovaj se rad bavi stavovima, motivacijom i obrascima korištenja pornografije u žena mlađe životne dobi koje pornografiju učestalo koriste za vlastito seksualno zadovoljenje. Temelji se na kvalitativnom istraživanju provedenom dubinskim intervjuima sa 16 mladih žena u dobi od 20 do 29 godina koje su završile studij ili su u vrijeme istraživanja studirale. Rezultati su pokazali da su žene na konzumaciju pornografije, osim zbog zadovoljenja vlastite seksualne potrebe, motivirane znatiželjom te željom za edukacijom u svrhu proširenja vlastitog i seksualnog repertoara u paru. Ovo je istraživanje na specifičnom uzorku pokazalo da konzumacija pornografije može pozitivno utjecati na spolni život onih žena čiji su motivi za korištenje pornografije vezani uz istraživanje i obogaćivanje vlastitoga seksualnog života.

Ključne riječi: pornografija, konzumacija pornografije, ženska seksualnost, rod

1. Uvod

Istraživanje utjecaja seksualno eksplicitnih audiovizualnih medijskih sadržaja (u daljnjem tekstu pornografije)¹ na žensku seksualnost otvara tri teorijsko-istraživačka problema: problem istraživačkog pristupa utjecaju pornografije, pitanje rodnih razlika u konzumaciji pornografije te problem motiva i obrazaca ženske uporabe pornografije.

Kad se bave pornografijom, sociološka, psihološka i interdisciplinarna istraživanja uglavnom se fokusiraju na negativne posljedice koje konzumacija pornografije ima na korisnika i/ili njegovu bližu okolinu, poput sklonosti seksualnom nasilju kod muškaraca, proširenosti rizičnoga seksualnog ponašanja, dječje pornografije te negativnog utjecaja na izgradnju i razvoj intimnih veza kod muškaraca i na samopouzdanje i sliku o (seksualnoj) sebi u žena čiji partner učestalo konzumira pornografiju (Shaw, 1999; Seto, Maric i Barbaree, 2001; Štulhofer, Matković i Elias, 2004; Attwood, 2005a; Carroll i dr., 2008; Morgan, 2011; Stewart i Szymanski, 2012). Naglašena je i zabrinutost da su seksualno eksplicitni vizualni sadržaji dodatni, ako ne i jedini, vid seksualne edukacije mladih (Hald i Malamuth, 2008). No neka istraživanja utvrdila su i postojanje pozitivnih posljedica poput utjecaja na seksualno zadovoljstvo, sklonost seksualnom eksperimentiranju i smanjenje seksualne disfunkcije u pojedinca ili u paru te zadovoljenje seksualne znatiželje u sigurnom i privatnom okruženju (Rostosky i dr., 2000; Štulhofer i dr., 2003; Morgan, 2011; Stewart i Szymanski, 2012).

Iako se u novijim istraživanjima mjeri porast ženskih korisnica, i to najviše u mlađim dobnim skupinama, udio žena koje učestalo konzumiraju pornografiju još je razmjerno malen i znatno manji u odnosu na muškarce (Hald, 2006; Carroll i dr., 2008; Hald i Malamuth, 2008; Štulhofer i dr., 2007). Žene također u mnogo većoj mjeri zagovaraju restrikciju pornografskog sadržaja i opisuju pornografiju kao dosadnu, neuzbudljivu ili odbojnu (Delalić, 2000; Træen, Spitznogle i Beverfjord, 2004). Odnosno, muškarci mnogo češće vide pornografiju kao sredstvo poboljšanja seksualnog života, kako osobnog tako i u paru (Delalić, 2000; Daneback, Træen i Månsson, 2009).

---

¹ U ovom radu, nalik drugim radovima u području, pornografiju definiramo kao seksualno eksplicitan audiovizualan medijski sadržaj koji cilja stvoriti ili pojačati seksualne osjećaje ili misli u konzumenta te istodobno sadržava eksplicitan prikaz genitalija te prikaz jasne i neposredne seksualne aktivnosti (Hald, 2006).

No, u mnoštvu radova primjećuje se i izniman nedostatak istraživanja na manjinskoj, ali postojećoj populaciji žena koje učestalo konzumiraju pornografiju za vlastito zadovoljenje (Ciclitira, 2004; Attwood, 2005b). To je osobito važno stoga što je u nekim studijama utvrđen i povoljan utjecaj pornografije na razvoj ženske seksualnosti u domeni učenja novih vještina, proširenja seksualnog repertoara i smanjenja inhibicija (Strossen, 1995; Juffer, 1998; Cooper i dr., 2004; Smith, 2007; Wilson-Kovacs, 2009, prema Benjamin i Tlusten, 2010).

Uzimajući u obzir širi teorijski okvir, napose nalaze dosadašnjih istraživanja u području, rad se bavi manjinskim iskustvima, odnosno iskustvima žena koje konzumiraju pornografiju za vlastito zadovoljstvo, njihovim doživljajem pornografskog sadržaja u kontekstu, u drugim istraživanjima opisanih iskustva »opće« populacije žena te kroz to i potencijalnim pozitivnim posljedicama konzumacije pornografije. Nakon uvoda, u prvom se poglavlju daje pregled dosadašnjih istraživanja u području te su istaknuti najvažniji nalazi. U drugom poglavlju u okviru metodologije izložena su istraživačka pitanja te je obrazložena odabrana metode istraživanja, uzorak i opisane su istraživačke procedure. Treće poglavlje donosi rezultate istraživanja čiji su najvažniji nalazi raspravljani u posljednjem, četvrtom poglavlju u kojem su izložena i ograničenja te zaključci istraživanja.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja

Kulturne promjene, porast permisivnosti kao i značajan i ubrzan razvoj novih tehnologija učinili su pornografski sadržaj pristupačnijim nego ikad. Tako je radi svoje dostupnosti i anonimnosti pri korištenju *cyber-porn* praktično postao djelom modernoga svakodnevnog života (Cooper, 1998; Cooper, Delmonico i Burg, 2000; Cooper i Griffin-Shelley, 2002; Štulhofer i dr., 2007; Carroll i dr., 2008). Mladi su najčešći konzumenti pornografskih sadržaja, a želja da se potakne seksualna uzbuđenost i zadovolji znatiželja vezana uz seks najčešća je motivacija konzumacije (Buzzell, 2005; Boies, 2002; Carroll i dr., 2008). No, s učestalijom konzumacijom pozitivno je povezan broj seksualnih partnera, iskustvo grupnog seksa, permisivniji stavovi prema seksualnim odnosima, veće seksualno iskustvo i češća masturbacija (Janghorbani i dr., 2003; Træen, Nilsen i Stigum, 2006; Hald i Malamuth, 2008). Spomenuti nalazi upućuju na to da pornografski sadržaj ima ulogu u seksualnoj edukaciji mladih, iako je teško sa sigurnošću reći koliko je ta uloga doista i značajna (Štulhofer i dr., 2007; Štulhofer, Buško i Landripet, 2010).

Muškarci komparativno konzumiraju pornografiju više i učestalije, imaju pozitivnije stavove o pornografiji, izloženi su pornografiji u mlađoj dobi, češće koriste pornografiju tijekom masturbacije, privlače ih raznolikiji *hardcore* pornografski sadržaji i sadržaji koji su lišeni konteksta emocionalne privrženosti partnera te ih također pornografija psihički više uzbuđuje (v. Štulhofer i dr., 2007; Hald, 2006; Wallmyr i Welin, 2006; Hald i Malamuth, 2008; Carroll i dr., 2008). Istraživači smatraju da značajne razlike u konzumaciji pornografije nisu isključivo biološki uvjetovane, da umnogome imaju i društvene, socijalizacijske uzroke. Prema vrlo utjecajnoj teoriji seksualnog scenarija, osoba vlastiti seksualni scenarij – obrazac seksualnog ponašanja, osim iz u kulturi uvriježenih obrazaca, crpi iz osobnoga seksualnog iskustva s drugima, no također i seksualno eksplicitnim materijalima, kao i iz vlastite psihičke komponente koja se odnosi na ono što osobu uzbuđuje, izaziva strast i što ju pokreće na (seksualnu) akciju (Gagnon i Simon, 1973; Simon i Gagnon, 2003; Jones i Hostler, 2002; Whittier i Simon, 2001). Seksualni scenariji u okviru većine poznatih kultura razlikuju se za muškarce i za žene pa je primjerice u tradicionalnim društvima u heteroseksualnim scenarijima prisutan takozvani »dvostruki standard« koji podržava drukčije obrasce za muškarce i za žene te se od žena očekuje upuštanje u seksualne odnose isključivo u okviru primarnoga (jedinog) ljubavnog odnosa, dok se od muškaraca očekuje upuštanje u seksualne odnose i izvan tih okvira (Bem, 1981).

Novija istraživanja provedena na mlađim sudionicama, povezana sa seksualnim ponašanjem i percepcijom sadržaja rodnih uloga, pokazuju utjecaj rasta *seksualne permisivnosti*, mrvljenja prijašnjih moralnih normi i izjednačavanja seksualnih prava muškaraca i žena. Tako je, primjerice u Hrvatskoj, u odnosu na 1972. godinu osim značajnog porasta seksualne inicijacije u djevojaka,² u 2005. godini zabilježen i značajan porast važnosti erotske motivacije za ulazak u seksualne odnose nauštrb emotivne motivacije u oba spola, posebice u djevojaka (Štulhofer i dr., 2005). U njih je uočen i porast permisivnosti kad govorimo o stavovima prema seksualnom ponašanju i rodnim pitanjima te porast takozvane *orgazmičke kompetencije* jer je u trideset godina postotak ispitanica koje nikad nisu doživjele orgazam tri puta smanjen, istodobno za tri je puta povećan broj

² Autori naglašavaju kako je moguće da je u pitanju rast spremnosti da se prizna seksualna aktivnost, a ne promjene u seksualnoj inicijaciji, upravo kao posljedica veće permisivnosti u društvu.

onih ispitanica koje navode da orgazam doživljavaju povremeno (Štulhofer i dr., 2005: 8).

Ipak, utjecaj permisivnosti nije posvemašnji jer međunarodna istraživanja pokazuju da je među mladim muškarcima i danas prošireno mišljenje kako su žene koje konzumiraju pornografiju sumnjiva morala i sklonije razvratnu ponašanju (O'Reilly, Knox i Zusman, 2007). Također, iako su dostupnost i kulturna promjena pridonijele i većoj raznovrsnosti pornografskog sadržaja koji se nudi, dojam je većine istraživača da *mainstream* pornografija danas ipak uglavnom reproducira tradicionalne heteroseksualne spolne uloge kroz pristup seksualnom odnosu s muškog gledišta (*male gaze*) (Eck, 2003: 697). U *mainstream* pornografskim filmovima žene su često tretirane kao rekviziti za muško zadovoljstvo, pružaju oralni seks muškarcima, primaju analni seks ili participiraju u grupnom seksu s više muškaraca uz dvostruku penetraciju i visoku prisutnost verbalne i fizičke agresije usmjerene na žene (Jensen, 2007). Stoga mnoge žene i nadalje doživljavaju pornografiju kao sadržaj koji utvrđuje i popularizira seksističke vrijednosti: dvostruki standard, seksualnu objektivizaciju i hiperseksualizaciju žena (Dines, Jensen i Russo, 1998; Ciclītira, 2004).

Sa stajališta ženskog doživljaja pornografije, istraživači su utvrdili da erotski sadržaji koji su više fokusirani na ženu, njezino uzbuđenje i njezin doživljaj seksualnog odnosa, posebice onaj koji su režirale žene, u mnogo većoj mjeri izazivaju i zanimanje i seksualno uzbuđenje kod žena, a u mnogo manjoj mjeri sram, gađenje i odbojnost kao što je slučaj kad je u pitanju »muška« pornografija (Laan i Everaerd, 1995; Janssen, Carpenter i Graham, 2003). Švedska istraživanja pronalaze da, iako četiri od pet žena vjeruje da konzumacija pornografije utječe na seksualno ponašanje drugih, tek jedna trećina žena koje konzumiraju pornografiju smatra da ona utječe na njihovo osobno seksualno ponašanje (Rogala i Tydén, 2003). Taj rjeđe opisan utjecaj na osobno ponašanje opisuju kao dobivanje novih ideja za seksualne položaje, porast seksualnog samopouzdanja, međutim i kao zahtjev za osobnim boljim performansama uz koji se javljaju i kompleksi te osjećaj manje vrijednosti (Rogala i Tydén, 2003). Budući da tek jedna trećina žena pornografiju konzumira u samoći, dok se u ostatka radi o konzumaciji s partnerom, opravdano je, međutim, pitanje koliko je istraživanje pornografskog sadržaja spontano, a koliko je inicirano od partnera (Delalić, 2000; Rogala i Tydén, 2003; Daneback, Træen i Månsson, 2009; Benjamin i Tlusten, 2010).

Dok se konzumacija u paru pokazuje kao dobra praksa jer utječe na seksualno permissivniju klimu, otvoreniji razgovor o seksualnim željama i fantazijama te smanjuje učestalost seksualnih disfunkcija u oba partnera (Daneback, Træen i Månsson, 2009; Benjamin i Tlusten, 2010), kompleksnost odnosa žena i pornografije iskazuje se u činjenici da ženska percepcija pornografskog sadržaja može i negativno utjecati na samopouzdanje i sliku žene o sebi. Kad im partner konzumira pornografske sadržaje, žene to nerijetko doživljavaju kao partnerovu »izdaju«, »aferu« ili »nevjeru« i dijeljenje intime s izmaštanim ženama (Bridges, Bergner i Hesson-McInnis, 2003: 196). Žene objašnjavaju da se zbog toga osjećaju »debelima« i »neprivlačnima« (Bergner i Bridges, 2002: 198). Ipak, kad je riječ o umjerenom konzumiranju pornografije i kad partneri otvoreno komuniciraju, ženama partnerova usamljena konzumacija ne mora biti problematična sve dok ne šteti primarnoj vezi (Carroll i dr., 2008; Benjamin i Tlusten, 2010).

Zaključno recimo još da su istraživanja povezana s pornografijom u Hrvatskoj rijetka i uglavnom provođena na uzorcima mlađe, visokoobrazovane populacije. Iako su seksualna permissivnost i rodna egalitarnost nesumnjivo porasle u zadnjih 20 – 30 godina (Štulhofer i dr., 2005; Sekulić, 2011), postojeća istraživanja konzumacije pornografije u hrvatskom kontekstu pokazala su da postoji izrazita, kako percipirana tako i ponašajna, rodna uvjetovanost odnosa prema pornografiji. Tako žene u mnogo manjoj mjeri konzumiraju pornografiju u odnosu na muškarce i rjeđe u samoći, a češće zajedno s partnerom (Delalić, 2000; Štulhofer i dr., 2007). Muški ispitanici imaju pozitivnije stavove prema pornografiji od žena i pornografiji pripisuju veći potencijal obogaćivanja i poboljšanja seksualnog života (Delalić, 2000).

3. Metodologija

3.1. Istraživačka pitanja i metoda istraživanja

Dosadašnja istraživanja pornografije uglavnom su se fokusirala na negativne posljedice konzumacije, a primjetan je nedostatak interesa za utjecaj učestale ženske konzumacije pornografije na žensku seksualnost, pogotovo kad je on pozitivan. Ovo je istraživanje usmjereno na žene koje su prema dostupnim nalazima u manjini, a koje pornografiju konzumiraju učestalo i to radi vlastitoga seksualnog zadovoljenja. Glavna istraživačka pitanja kreću od prvih susreta s pornografijom i obrazaca kasnijeg korištenja, stavova o pornografiji te percepciji proširenih društvenih stavova/predrasuda

o ženskoj konzumaciji pornografije (»kako me drugi vide«), s posebnim fokusom na utjecaj pornografije na seksualni život žena. Pritom su važni a) smisao koji korištenje pornografskog sadržaja ima za ženu, b) obrasci konzumacije, kao i sadržaj preferiranoga pornografskog materijala i, na koncu, c) percipirani utjecaj konzumacije pornografije na vlastito samopouzdanje, sliku o sebi kao i utjecaj na odnos s (potencijalnim) partnerom.

Cilj ovog istraživanja jest istražiti smisao koji žena pridaje pornografskom sadržaju i percipirani utjecaj tog sadržaja na njezin život, kao i doznati više o osobnoj životnoj povijesti korištenja pornografije. Osobna životna povijest konzumacije kao i smisao koje sudionice pridaju pojedinim fenomenima istraživačka pitanja su koja usmjeravaju na izbor kvalitativnog pristupa i to u vidu polustrukturiranih intervjua koji mogu osigurati iscrpne opise fenomena, ali i kontekstualnih društvenih čimbenika koji prate ili su pratili obrasce konzumacije. Taj se metodološki pristup fokusira na individualna iskustva te stoga može donijeti bogat i detaljan opis dosad neistraženog fenomena (Morse, 1991).

3.2. Uzorak

Uzorkovanju je bilo nemoguće prići jednom od tehnika uzorkovanja koje bi bile poželjnije, poput tehnike maksimalne varijacije (Patton, 2001), budući da su nam opseg i karakteristike populacije o kojoj je u ovom slučaju riječ posve nepoznate, jer je fenomen neistražen. Stoga smo uzorkovanju prišle metodom kriterijskog uzorkovanja, pri čemu je bilo važno da sudionice pornografiju konzumiraju učestalo radi vlastitog zadovoljenja te da je riječ o mladim ženama u dobi od 18 do najviše 30 godina, koje su završile studij ili su studirale u vrijeme istraživanja. Prvi kriterij povezan je s istraživačkim pitanjem, no onaj povezan s demografskim karakteristikama uzorka u vezi je s teorijskim pretpostavkama istraživanja. Mladost, napose rana i srednja mladenačka dob, razdoblje je istraživanja seksualnosti i identiteta u romantičnim vezama i izvan njih te također češće uključuje više seksualnog rizika (Arnett, 2004). Istraživanja pokazuju da je korištenje pornografije upravo najučestalije među mladima (Buzzell, 2005), a najčešća je motivacija stimulacija seksualnog zadovoljstva te znatiželja vezana uz seksualnost (Boies, 2002). Pritom visoko obrazovanje spaja na jednom mjestu mlade ljude koji su uglavnom neoženjeni i istodobno samostalni u svojim odlukama, jer manje podliježu roditeljskoj superviziji (Arnett, 2004). Na koncu, dosadašnji uzorci domaćih istraživanja o pornografiji bili su sačinjeni

uglavnom od muškaraca i žena u dobi od 18 do 30 godina (Delalić, 2000; Štulhofer i dr., 2007), a kako je cilj istraživanja produbljivanje spoznaja o tom istraživačkom problemu, logičnije je nastaviti istraživanje na populaciji o kojoj već nešto znamo.

3.3. Rekrutacija ispitanika i etičnost postupanja

Istraživanje je provedeno tijekom studenoga i prosinca 2011. godine. Za istraživanje je bilo potrebno regrutirati ispitanice koje pornografiju definiraju kao seksualno eksplicitan audiovizualni medijski sadržaj učestalo konzumiraju, i koje su voljne o tome razgovarati, iako je posrijedi osjetljiva i za mnoge žene »zabranjena tema«. Zbog tog razloga, neformalni kontakti bili su početna točka pronalaženja odgovarajućeg uzorka te su istraživačice regrutaciji pristupile kroz neformalno raspitivanje o tome poznaje li netko od njihovih poznanika takve žene, a da su visokoobrazovane ili studiraju i u dobi od 18 do 30 godina. Sastavljen je *online* regrutacijski upitnik na koji je odgovorilo 50 žena regrutiranih putem poznanika.

Žene koje su pristupile ispunjavanju upitnika bile su obaviještene da upitnik provodimo kao uvodno kratko istraživanje s namjerom selekcije ispitanica za provođenje polustrukturiranog intervjua o konzumaciji seksualno eksplicitnoga audiovizualnog medijskog sadržaja te su, ako su zainteresirane za sudjelovanje, zamoljene da ostave svoje kontaktne podatke radi daljnjeg dogovora. Upitnik je sadržavao pitanja o seksualnoj orijentaciji, redovitosti seksualnih odnosa, učestalosti masturbacije, pitanje o osnovnoj reakciji na pornografski sadržaj (pri čemu su ponuđeni odgovori bili »uzbuđenje«, »znatiželja«, »smijeh«, »gađenje« i »ravnodušnost«) te o učestalosti konzumacije pornografije pri masturbaciji.

Analizom podataka iz upitnika odabrano je 16 sudionica koje su navele da žele sudjelovati u polustrukturiranom intervjuu o spomenutoj temi, a koje su na pitanje o osnovnoj reakciji na pornografiju odabrale uzbuđenje te kao odgovor na pitanje o učestalosti konzumiranja pornografije navele: »često, pornografski sadržaji pomažu mi više od ostalih stimulansa pri masturbaciji« i »vrlo često, pornografski sadržaji za mene su uobičajen način postizanja orgazma«. Budući da su kroz regrutaciju iscrpljene mogućnosti pristupanja kandidatkinja za sudjelovanje u istraživanju putem neformalnih kontakata, istraživačice su zaključile da je prigodan uzorak primjeren svrsi dubljeg i iscrpnijeg istraživanja dosad neistraženog fenomena u dovoljnoj mjeri ostvaren kako bi se moglo pristupiti intervjuiranju i analizi rezultata

u namjeri provjere zasićenja podacima. Tako odabran uzorak sastojao se od 16 heteroseksualnih žena u dobi od 20 do 29 godina, od čega ih je 14 bilo na studiju, a dvije sudionice su tijekom provođenja istraživanja bile zaposlene. Sve sudionice istraživanja navele su da su heteroseksualne spolne orijentacije, 10 ih je u vrijeme intervjuiranja bilo u izvanbračnoj vezi, a dvije u bračnoj te se svrstavaju u srednji socioekonomski sloj hrvatskoga stanovništva. Sve su sudionice tijekom provođenja istraživanja stanovale u Zagrebu, ali su podrijetlom iz različitih dijelova Hrvatske.

Istraživanje je odobrilo povjerenstvo Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za ocjenu etičnosti istraživanja. U obrascu informiranog pristanka koji je dobila svaka sudionica prije provođenja intervjua, ukratko su opisani cilj i metoda istraživanja, način osiguravanja anonimnosti sudionica te obveza istraživačica na etično postupanje s podacima dobivenim istraživanjem.

3.4. Procedure

Svi su razgovori tonski snimani uz dopuštenje sudionica i trajali su prosječno sat vremena. Pitanja u protokolu bila su podijeljena na tri područja. Prvi se dio odnosio na opća razmišljanja o pornografiji: o tuđim mišljenjima i predrasudama s kojima se sudionica susretala i to specifično unutar okoline u kojoj je odrastala, o prvim susretima s pornografijom te razlozima i motivima redovite konzumacije pornografije. Drugi je dio bio vezan uz utjecaj pornografskih sadržaja na ženin odnos prema sebi, samopouzdanje, seksualne potrebe te vlastitu usporedbu sa ženama prikazanima u pornografskim sadržajima. Treći je dio razgovora bio usmjeren na propitivanje utjecaja pornografije na očekivanja i zadovoljstvo ženinim seksualnim životom, odnosno na moguće promjene u seksualnim odnosima, na zahtjeve prema partneru te na usporedbu ekspresije užitka u pornografskim uradcima s vlastitim seksualnim iskustvom.

Intervjue su u cijelosti transkribirale četiri istraživačice, od čega su tri autorice ovog rada. Svi su transkripti šifrirani, sudionicama je nadjenu to izmišljeno, zamjensko ime. Analitički okvir napravljen je u kombinaciji s prethodnim teorijskim spoznajama, odnosno temama koje su obrađene strukturom protokola, a koji slijedi istraživačka pitanja. Nakon što su transkripti više puta iščitani, ručno je kodiran svaki pojedini intervju, te su se teme otvoreno kodirale (Ryan i Bernard, 2003). Istraživačice su više intervjua kodirale zajedno kako bi uskladile pristup kodiranju. Nakon što

su svi transkripti kodirani, istraživačice su usporedile otvorene kodove te su ih grupirale u uže, a onda i u šire teme (Braun i Clarke, 2006) u okviru unaprijed (protokolom) određenih analitičkih cjelina. Usporedba kodova i njihova sadržaja uvjerila je istraživačice da je prikupljanje podataka kroz intervjuiranje na prigodnom uzorku dovelo već kod 12. slučaja do zasićenja podacima u okviru zadane teme (tzv. teorijskog zasićenja). Stoga autorice zaključuju da je dostupna građa dostatna za analizu i svrhovit odgovor na istraživačka pitanja te nije bilo nužno pristupiti daljnjoj regrutaciji potencijalnih kandidatkinja (Guest, Bunce i Johnson, 2006; Gobo, 2008) čime se uzorak smatra konačnim.

Nakon što je u okviru svake od analitičkih cjelina proučena građa podtema, kao i njihove međusobne povezanosti unutar i među analitičkim cjelinama, pristupilo se interpretaciji uzimajući pritom u obzir jedinstvenost i sociodemografske podatke svake od sudionica u istraživanju.

4. Rezultati

Analiza rezultata prati unaprijed definirane analitičke cjeline podijeljene u četiri skupine. Prva obrađuje stavove sudionica o ženskoj konzumaciji pornografije te njihovu procjenu kako okolina doživljava žensku konzumaciju pornografskog sadržaja, posebice u odnosu na mušku konzumaciju. Druga skupina tema obrađuje kontekst u kojem se kod sudionica prvi puta rodilo zanimanje i želja za konzumacijom te opisuje aktualne konzumacijske prakse. Slijedi procjena pornografskog sadržaja uz kritiku rodne orijentiranosti *mainstream* pornografije. Naposljetku su izloženi percipirani utjecaj(i) konzumacije na seksualni život, sliku o sebi i vlastito samopouzdanje sudionica. U analizi rezultata, šire teme su opisno obrazložene te su neke od podtema ilustrirane šifriranim narativnim isječcima iz intervjua.

4.1. Odnos prema konzumaciji pornografije

U sklopu prve analitičke cjeline koja govori o predrasudama okoline i stavovima o konzumaciji pornografije, opisane su šire teme »dvostruki standard kao prepreka konzumacije«, »stigma promiskuiteta kao prepreka konzumacije«, »ženska otvorenost o konzumaciji pornografije – znak zrelosti«, »liberalna ženska okolina kao preduvjet otvorenosti«.

Sve sudionice istraživanja kao jednu od najvećih prepreka u otvorenom razgovoru o pornografiji ističu dvostruki standard u društvu prema ženskim i muškim seksualnim ulogama. Ponašanje koje pristoji ženama jest *damsko i čedno*, a pornografija se ubraja u *prljavosti* koje ženama *ne pris-*

toje. Pojedine sudionice zamjećuju i da je muško seksualno odrastanje više kolektivno, za razliku od više individualiziranog, vrlo intimnog ženskoga seksualnog sazrijevanja, ili prema Željkinu (29) mišljenju:

Mislim da to jako ima veze s odrastanjem i prvim seksualnim iskustvima. I mislim da je seksualnost kod muškaraca puno kolektivnija nego kod nas žena. Jedan prijatelj mi je rekao »on mi je super friend, mi smo drkali zajedno«. Žene nikad neće to raditi, nemamo taj kolektivni aspekt seksa. Oni i više pričaju o masturbaciji, kao da je to neki ritual tijekom odrastanja. Ne znam nijednu ženu koja bi to radila pred nekim. To je za žene puno intimnija stvar, čak puno tabuiziranija.

Sâmo nadilaženje nelagode priznanja o osobnoj konzumaciji pornografije u svrhu vlastitog užitka sudionice istraživanja u većini smatraju dokazom zrelosti osobe, naročito zrelosti žene, te se konzumacija povezuje s »oslobađanjem« od strahova vezanih uz predrasude okoline. Za sve sudionice istraživanja podjednako, riječ je o iskoraku, oslobođenju, u kojemu je istraživanje vlastite seksualnosti primarni cilj koji bi trebao biti dopušten i ženama, a ne isključivo muškarcima. Oslobođenje, ili barem izostanak srama povezanog s konzumacijom, posredovano je procesom odrastanja i privilegijem bivanja u »liberalnijem« i uglavnom ženskom okružju, kako navodi Nikolina (27):

Velika bi mi bila sramota da mi tako roditelji nešto saznaju [...], a s prijateljicama nisam u srednjoj školi mogla o tome pričati, one su bile malo konzervativnije. Neke prijateljice iz srednje škole su se isto oslobodile kasnije, ali cure koje sam upoznala na faksu su bile puno slobodumnije. Sad je oko mene jako liberalan stav.

Možda najveći problem u otvorenosti o konzumaciji pornografije za sudionice jest stigma promiskuiteta koja prati konzumentice. Kritizirajući dvostruki standard koji prati i samo pitanje promiskuiteta, zbog čega on nema istu težinu kao ni predznak za muški i ženski spol, većina sudionica drži da je riječ o stereotipu, a ne o pravilu. Prema njihovu mišljenju i iskustvu, pornografiju konzumiraju žene koje istražuju vlastitu seksualnost, zadovoljavajući znatizelju i baveći se seksualnom edukacijom te je vrlo često riječ o eksperimentiranju u svrhu obogaćenja seksualnog repertoara intime u paru. Žene su time seksualno slobodnije, ali ne nužno promiskuitetnije, o čemu govori Mirjana (22):

Mislim da žene [koje konzumiraju pornografiju, op. a.] nisu promiskuitetnije, nego samo otvorenije i svjesnije svoje seksualnosti, a da broj partnera ovisi o potrebama pojedinih žena i da li su u vezi ili ne.

Kako su uvjerenе da je motiv vlasititi užitak i istraživanje, te užitak para, a ne prekomjerna potreba za seksualnom aktivnošću, tako neke sudionice, poput Laure (23), drže da je promiskuitet zapravo posljedica seksualnog nezadovoljstva izazvanog nedovoljnom edukacijom i vlastitom seksualnom sputanošću:

Mislim da one koje ne gledaju pornografiju često mijenjaju partnere, jer ne znaju što žele. Slobodnije su u mijenjaju partnera, ali ne i u samom seksu, jer mislim da te kaj stalno mijenjaju partnere ne znaju što žele i sa svakim rade isto, a one koje gledaju pornografiju su maštovitije u seksu i znaju što žele i zato manje mijenjaju partnere, jer tamo možda vide što im se sviđa i što bi trebale probat'.

4.2. Konzumacijske prakse

Analićka cjelina konzumacijske prakse sastoji se od širih tema »slučajan susret kao prvi susret u adolescenciji«, »seksualna znatiželja kao motiv prvog susreta u adolescenciji«, »osobna sloboda kao preduvjet učestale kasnije konzumacije«, »dostupnost kao preduvjet učestale kasnije konzumacije« te »seksualno istraživanje osim samozadovoljavanja – osnovni motiv učestale konzumacije«.

Za većinu sudionica istraživanja susret s pornografijom započeo je u ranoj adolescenciji, dobi koja je karakteristična za eksperimente s pornografijom i u muškoj populaciji (Delalić, 2000). Samo su dvije sudionice istraživanja prvi susret s pornografijom imale pred kraj srednješkolskog obrazovanja, a i taj je susret bio posredovan tadašnjim ljubavnim partnerom. Kad je posrijedi rani susret, dva su načina na koji se djevojke te dobi susreću s pornografijom. Prvi je način slučajan pronalazak pornografskih filmova u vlastitu domu, najčešće zahvaljujući starijoj braći, ili pri nailasku na tzv. »noćne programe« (*kad sam dobila satelitsku na nekoj masi njemačkih programa sa soft pornićima* /Andrea, 28/). No, češće je opisan rani susret posredovan seksualnom znatiželjom, motivom karakterističnim za adolescentsku dob, a koja je nerijetko potaknuta razgovorom s prijateljicama koje su prije imale susrete s pornografijom ili su već imale seksualne odnose, kako opisuje Dunja (22):

Razlog je bio čista znatiželja. Ja sam bila prvi srednje i nisam ništa znala o tome. Onda sam ja pričala s jednom prijateljicom koja je tada imala dečka. Pričala je o tome kako on njoj liže onu stvar. Pa sam se ja pitala kako to ona misli. Još je tada rekla da se počela depilirati dolje i ja sam iz znatiželje, da naučim, išla gledati.

Nastavak konzumacije pornografije, kao i kvaliteta i raznolikost sadržaja koji se konzumira, u toj je dobi otežan radi oskudnih mogućnosti za povlačenje u intimu. Stoga se nerijetko »oslobađanje«, kao i, postupno, sve veća učestalost konzumacije pornografije, odvija nakon odlaska iz doma, primjerice na studij ili u okviru druženja s partnerom ili prijateljicama. Kako objašnjava Nikolina (27):

Dok sam živjela s roditeljima, kompjutor je bio u sobi gdje su mama i tata spavali, a na TV-u je nije bilo. Tako da mi je bilo teško doći do pornografije sve do faksa.

Osim osamostaljivanja u smislu odvojenog života i sve veće osobne slobode tijekom studija, veća dostupnost interneta, osobito širokopojasnog priključka uz pristup digitalnim televizijskim kanalima, snažno je utjecala na lakši i raznolikiji pristup pornografiji u sudionica istraživanja, jer *sad samo utipkaš u Google i gledaš sve što ti padne na pamet* (Dora, 21). No, povezano s motivima konzumacije, osim korištenja pornografskog sadržaja kao pomogala pri samozadovoljavanju, najveću ulogu u učestaloj konzumaciji ima želja za seksualnim učenjem i novim idejama. U tome se, kod većine sudionica, jasno nazire i funkcija pornografije kao edukacijskog sadržaja (*Sve sam naučila tamo. To ti je škola. /Stela, 22/*) budući da su tako počele više masturbirati (*uz pornografiju*) i na taj način saznale što *[ih] uzbuđuje* (Tara, 20). Ili, kako navodi Gabrijela (24): *Gledam iz seksualnog gušta, a ponekad i da vidim što sve uopće postoji, da vidim da li nešto što još nisam probala bi mi se možda moglo svidjeti.*

4.3. Preferencije i kritika pornografskog sadržaja

Ova se analitička cijelina sastoji od širih tema »preferencija *soft* i lezbijske pornografije – fokus na 'užitku žene'«, »preferencija realističnih seksualnih odnosa i amaterske pornografije – fokus na 'prirodnosti odnošaja'«, »*mainstream* pornografija – pornografija muškog užitka« te »*mainstream* pornografija i ponižavanje žena«.

Većina sudionica preferira pornografske sadržaje koji su orijentirani na ženu, njezino uzbuđivanje i njezin orgazam. *Soft* pornografija, osobito lezbijske scene imaju žensku perspektivu i u stanju su više zadovoljiti ženske potrebe zbog toga što je žena glavi akter užitka te *nije naglasak samo na penetraciji, oralnom zadovoljavanju i sl. nego [...] ima i neke senzualnosti, privlačnosti i erotičnosti* (Ana, 20), jer *žene ipak nekako preferiraju nježnost i više ih uzbuđuje vlastita mašta* (Tara, 20). Otprilike polovina

sudionica također, osim lezbijske pornografije preferira i realne prikaze seksualnih odnosa, želi da pornografski materijal koji konzumiraju bude blizak situacijama u njihovu osobnom životu, preferira gledati situacije koje djeluju prirodnije. Morana (21) to iskustvo opisuje koristeći se izrazom »stari porniči«, opisujući pornografiju koja je bliža realnom životu:

Ti stari porniči su mi dobri jer djeluju prirodnije, dlakavi su i sve to. S obzirom na to da je i moj seksualni život prirodan, rekla bih da više tražim porniče koji su sličniji mom seksualnom životu.

Sudionice koje preferiraju »prirodne situacije, bliske realnom životu« navode da im je privlačna i mogućnost uživanja u seksualnom odnosu drugih čije su intimne situacije i odnosi u paru nalik njihovima, kako opisuje Nikolina (27):

Volim te male, mini situacije među ljudima, pogotovo s amaterskom pornografijom, kako različito ljudi izgledaju, kako se ponašaju, kako im ulaziš u intimu. Veseli me i ta voajerska komponenta.

Samo jedna sudionica spominje da konzumira isključivo sadržaje koji prikazuju seksualne odnose različite od vlastitoga seksualnog iskustva. Riječ je o znatiželji kao motivu i fantazijama koje sudionica zadržava za vlastito intimno zadovoljstvo, daleko od seksualnog života u paru:

Tražim svakakvu pornografiju osim one s nasiljem, sado-mazo i sl. Tražim nešto drugačije od mog uobičajenog seksa, jer mi je zanimljivo vidjeti kakve stvari privlače ljude i na koji način upražnjavaju svoje interese. (Mirjana, 22)

Iako sve sudionice povremeno konzumiraju *mainstream* pornografiju, rijetke su one koje uglavnom konzumiraju upravo taj tip pornografije te pritom i same govore kako u pristupu pornografiji nalikuju muškarcima: *Ja sam više na tome da volim pogledat' sam seks, sam' da svršim i gotovo. K'o muški* (Laura, 23). Zajedničko je iskustvo većine sudionica ono u kojemu takozvani »pravi porniči« imaju pretežito mušku perspektivu, riječ je o *isključivo nabijanju* te često i *sado-mazohizmu gdje je žena potlačena* (Nicolina, 27). Ukupna je ocjena kako je *mainstream* pornografija za žene ponižavajuća, ili kako navodi Sandra (22):

Ne sviđa mi se što, kad je u pitanju heteroseksualni spolni odnos, čini se kao da je sve izrežirano za muškarce. Ne sviđa mi se što svaki takav video završava s oralnim zadovoljavanjem nekog tipa čiji vidim samo penis i to što on svršava po njoj ili ona to proguta. Iskreno žao mi je te djevojke, jer mi većina njih ne izgleda k'o da to jedva čeka i to mi se pomalo gadi.

4.4. Utjecaj pornografije na sliku o sebi, seksualno zadovoljstvo i odnose u paru

Ova analitička cjelina opisuje teme »izvještačen/umjetan/neprirodan izgled pornogлумica«, »usporediva vještina u seksualnim odnosima«, »pozitivan utjecaj pornografije na vlastito seksualno zadovoljstvo« te teme »potencijali konzumacije pornografije s partnerom«, »problemi konzumacije pornografije s partnerom«.

U intervjuima nije primjećen negativan utjecaj konzumacije pornografije na sliku o sebi niti smanjenje samopouzdanja, što je čest nalaz u drugim istraživanjima. Naprotiv, sve sudionice vrlo lako pronalaze svoje prednosti u odnosu na glumice u pornografskim filmovima:

Žene u pornografiji su otvorenije i slobodnije, što nije uvijek pozitivno ni privlačno. Silikonske grudi smatram neprivlačnim i više-manje sve izgledaju preumjetno. Zbog svoje prirodnosti se osjećam lijepo i privlačno, isto tako mislim da veliki dio seksualne privlačnosti proizlazi iz osobnosti, čega nema u pornografiji. (Mirjana, 22)

Iako doživljavaju žene u pornografskim filmovima kao otvorenije i slobodnije u seksualnom odnosu, gotovo sve sudionice razdvajaju stvarnost od glume koju opisuju kao »samo posao«: *One glume, a ja ne. I mislim da je razlika između mene njih ta što je to [seks] za mene užitak, a za njih samo posao (Stela, 22)*. Sudionice niti u performansama ne dopuštaju usporedbu koja bi bila na njihovu štetu: *mi kad smo se snimali jednom, meni je to izgledalo puno bolje nego pornić i bilo je puno stvarnije nego ovo u pornićima (Laura, 23)* ili pak *u izvedbi [...] nema neke razlike između mene i njih (Željka, 29)*.

Kao najvažniji pozitivan utjecaj pornografije na vlastiti seksualni život većina sudionica navodi oslobađanje od stereotipa, predrasuda i strahova vezanih uz seks, osobito uz rodna obilježja seksualnosti. Jedna od posljedica utjecaja konzumacije pornografije istaknuta je mogućnost da se seksualni užitak doživi kao zasebna, a ne aktivnost združena isključivo s emotivnim odnosom.

Mogla sam seksualni aspekt sebe odvojiti od emotivnog. Uvijek sam prije toga seksualno ispunjenje više doživljavala preko emocija. (Željka, 29)

Također, konzumacija pornografije od strane većeg broja sudionica doživljena je kao aktivnost koja proširuje vidike i obogaćuje seksualni život i oslobađa žene od strahova i osjećaja grižnje savjesti te povoljno utječe na seksualni odnos u paru:

U svakom slučaju [...] proširila vidike, da sve što želiš raditi u seksu da je to u redu. Pornografije ima stvarno svakakve pa sam shvatila da nema granice šta te može napaljavati. Da ništa nije čudno i da se ne moraš brinuti. (Gabrijela, 24)

Polovina žena iz uzorka i inicira konzumaciju u paru, s partnerima otvoreno razgovara o pornografiji te drži da zajednička konzumacija pridonosi zbližavanju, ako ne i poboljšanju seksualnog života, kako navodi Gabrijela (24):

Sa sadašnjim dečkom pričam na način da si kažemo što nam je super i što bi htjeli probati. Ali super mi je da s njim mogu o tome jako normalno pričati, znamo si čak dati mali izvještaj šta smo radili. Msilim da je to jako pozitivno.

Četvrtina sudionica ipak, unatoč otvorenoj komunikaciji o pornografiji i zajedničkoj konzumaciji, ne mogu istaknuti posebnu prednost dijeljenja tih sadržaja, odnosno ne vide utjecaj te zajedničke aktivnosti na odnos ostavljajući dojam da je riječ o aktivnosti nalik drugim aktivnostima u paru:

Ja sam njemu pokazivala gay porniće. [...] Pokažem mu sve šta mi je zanimljivo pa i cipele koje 'oću kupit. U biti to gledamo k'o bilo koji drugi film. (Morana, 21)

Pojedine sudionice uočavaju da muškarci teže razdvajaju fantaziju u pornografiji od seksualnog života u stvarnosti, a kao vlastitu motivaciju za konzumaciju pornografije navode prepoznavanje »potrebe« partnera za novim i uzbudljivim, za prizorima nalik onima iz pornografije, fantazijama muškaraca koje one radi zajedničkog užitka, žele zadovoljiti:

Jedan muškarac s kojim sam ja bila u seksualnom odnosu, on nije mogao probit' kôd pornografije. Znala sam da možemo biti bliski, ali dok bi trajao seks, to je baš moralo biti pornografski. (Željka, 29)

Dečki ono što vide u filmovima, to ih pali i to žele isprobati u stvarnom životu. Otuda sve razno-razne poze, njihovi prohtjevi i zahtjevi [...], jer sve one stvari koje vide u porniću, to traže u stvarnom životu jer misle da su jako uzbudljive [...]. Napraviš nešto što do sada on nije vidio i ako se uspostavi da je super, onda je njemu to novi užitak, a tebi je užitak jer on uživa [...], tako da pornografija može pridonijeti. (Stela, 22)

No, sudionice navode da pitanja intimnog odnosa u paru i zajedničke/odvojene konzumacije pornografije mogu biti kompleksna. Iako i same konzumiraju pornografiju, žene mogu imati negativnu reakciju na partnerovu usamljениčku konzumaciju pornografije, kako opisuje Andrea (28):

Razgovarala je jedan eufemizam, ja sam se uvijek svađala oko pornografije. Imala sam jednog dečka s kojim sam bila dugo i nisam mogla

podnijet' da on gleda pornografiju. Valjda sam licemjerna, ne znam, ili sam dovoljno nesigurna, ili sam ju dovoljno poznavala pa sam znala koji užitak on može doživjet' s tim scenama, pa da mu se smanji užitak sa mnom, ne znam, vrlo mi je kompleksno to s partnerom.

Dok nekoliko sudionica, poput Ane (20), navodi i da ne osjeća želju da taj dio svoje intime dijele s partnerom, odnosno vlastito usamljeničko seksualno iskustvo razdvajaju od iskustva u paru:

Nismo konzumirali pornografiju zajedno, jer me pornografija više uzbuđuje i zanimljivije mi je gledati ako partner nije sa mnom.

Međutim, u dvama su slučajevima opisana i loša iskustva s pokušajem komuniciranja o konzumaciji pornografije s partnerom, neugoda i osjećaj da su to preosjetljiva, osobna pitanja koje je teško dijeliti. Žene loša iskustva objašnjavaju razlikama u naučenim muškim i ženskim seksualnim ulogama, uza što se veže i smanjenje seksualnog samopouzdanja muškarca ako se razgovara o pornografskom sadržaju, bilo da je posljedicom izgleda glumaca ili njihovih performansi:

Mislim da dečki ne žele baš pričati o tome sa svojim curama. Čini mi se da ne žele da im cura ulazi na taj teritorij. Da je to njihovo, od rane dobi je to njihov svijet i žele to držati odvojeno od cura. Kad bi pričali o tome, oni bi mi uvijek rekli da radije ne bi više govorili. U njima bih uvijek vidjela sramežljivost [...]. S obzirom da je meni u pornografiji zanimljiv »gang-banging« s dominantnim muškarcima, mislim da oni to znaju smatrati prijatnjom sebi. Možda jednostavno nije zdravo to toliko dijelit' s partnerom. (Nikolina, 27)

5. Zaključci i rasprava

Prije izvođenja zaključaka i rasprave o njima valja upozoriti na ograničenja istraživanja zbog čega rezultate valja uzimati s oprezom, iako oni istodobno mogu/trebaju biti polazištem za buduća istraživanja o toj važnoj temi u području sociologije spolnosti.

Istraživanje je, ponajprije, ograničeno mogućnostima generalizacije. Teži li se postići šira slika o ženskoj konzumaciji pornografije u hrvatskom društvenom kontekstu, tada se bojimo da ovo istraživanje ne može poslužiti tim ciljevima. Riječ je o 16 individualnih svjedočanstava žena mlađe životne dobi koje su završile studij ili su studirale u vrijeme istraživanja te pornografiju koriste učestalo za vlastito seksualno zadovoljstvo, i stoga nalazi ovog istraživanja ne prelaze razumijevanje fenomena na mikrosocijalizacijskoj razini osobnih iskustava žena tih karakteristika s pornografijom.

Ovo je istraživanje ograničeno karakteristikama sudionica koje su mlade žene, studentice su ili pak visokoobrazovane te se svrstavaju u srednji socioekonomski sloj hrvatskog stanovništva. Njihov se pristup pornografiji te smisao i svrha koju ona ima u njihovu životu i intimnim vezama vjerojatno razlikuju od onoga u žena srednje ili starije dobi čije živote prate i brojne druge obveze i problemi (Bridges, Bergner i Hesson-McInnis, 2003). Također, visoko obrazovanje ili studiranje vjerojatan je znak da su sudionice u svakodnevnom životu okružene permissivnijom seksualnom klimom te su njihovi stavovi neizbježno permissivniji i manje rodno opterećeni u odnosu na ostatak populacije (Brajdić-Vuković, Birkelund i Štulhofer, 2007; Brajdić Vuković i Štulhofer, 2012). Usto, dinamika odnosa u heteroseksualnim parovima, u odnosu na homoseksualne parove, a u kontekstu konzumacije pornografije, nije i ne može biti obuhvaćena ovim istraživanjem.

Također, povezano uz homogenost uzorka, istraživanje je provedeno na uzorku mladih žena u dobi od 20 do 29 godina, starosnoga raspona od devet godina u okviru kojih seksualna iskustva mogu značajno varirati. Unatoč tomu što je naša analiza rezultata pokazala da iskustva ispitanica u važnim pitanjima poput obrazaca konzumacije, odnosa u paru, slike o sebi i vlastitom tijelu nisu u velikoj mjeri različita prema dobi da bi te razlike ukazivale na potrebe odvojene/komparativne analize, pri pokušaju uopćavanja podataka tu potencijalnu slabost uzorkovanja valja ipak imati na umu.

Imajući na umu spomenuta ograničenja istraživanja, recimo da se ono fokusiralo na utjecaj konzumacije pornografije na seksualnost i seksualno zadovoljstvo žena čija je konzumacija pornografije samoinicirana i usmjerena na vlastito zadovoljenje te je njime dobiven važan uvid u konzumacijske prakse i stavove jedne u istraživanjima zanemarene, ali za razumijevanje eventualnih pozitivnih učinaka konzumacije pornografije, važne populacije žena. Analiza dobivenih rezultata pokazuje kako su, osim zadovoljenjem vlastite seksualne potrebe, sudionice istraživanja na konzumaciju motivirane znatiželjom te željom za edukacijom u svrhu proširenja vlastitog i seksualnog repertoara u paru. Nalazi sugeriraju da konzumacija od strane žena odabranoga pornografskog sadržaja koji se uglavnom usredotočuje na užitak žene i istraživanje ženske seksualnosti, može pozitivno utjecati na seksualnu edukaciju, zadovoljstvo i općenito spolni život visokoobrazovanih heteroseksualnih žena.

U inicijalnoj motivaciji, načinu i svrsi korištenja, kako pokazuje naš prigodni uzorak, ženska uporaba pornografije u nekoj mjeri konvergira s

muškom. Osobitosti koje su povezane s distinktivnom ženskom konzumacijom tiču se kulturnih scenarija vezanih uz mušku i žensku seksualnost te uz sadržaj ili fokus pornografskog materijala koji se odabire za konzumaciju. Naime, tradicionalni kulturni scenarij seksualnosti dominantan je u opisima stavova proširenih u društvenoj okolini povezanih sa ženskom konzumacijom pornografije. Sudionice opisuju svoju »borbu« protiv predrasuda, no ona ne doseže u područje rodnih i seksualnih scenarija (Bem, 1981; Gagnon i Simon, 1973) koji se drže stvarnima i realnima, čak i neupitnima (muškarci seksualno sazrijevaju kolektivno, žene individualno, žene se uči da se ponašaju »damski« i »čedno« i da ne pričaju što rade na toaletu i u krevetu), nego se taj napor k »oslobođenju« događa isključivo u području prava na seksualni užitak, ženski seksualni razvoj i zadovoljstvo. »Borba za oslobođenje« puno se lakše rađa i razvija u ženskom »liberalnom« okružju na koje većina sudionica nailazi tek u kasnijoj adolescentskoj/ranoj mladenačkoj dobi. U tom smislu, osim opisane sve šire dostupnosti i sve veće anonimnosti u pristupu pornografskom sadržaju (Cooper i dr., 2004), za sudionice su kao izvor potpore i povjerenja o konzumaciji pornografije iznimno važne prijateljice, što potvrđuje nalaze o važnosti potpore prijatelja u ranoj seksualnoj edukaciji (Štulhofer i dr., 2005).

No, kad govorimo o rodnoj konvergenciji, prvi je susret sudionica s pornografijom u mnogočemu nalik muškima opisanim u međunarodnim istraživanjima. Riječ je o ranijoj adolescentskoj dobi i slučaju ili pak znatizelji u kojoj veliku ulogu imaju prijatelji/ce. Taj je nalaz u skladu sa zaključcima recentnih istraživanja kako u spolova obrasci ponašanja vezanih uz pornografiju sve više konvergiraju (Månsson i dr., 2003, prema Daneback i dr., 2012). No, društveno izazvane prepreke, poput straha i srama, utječu na to da žene cjelovito oslobađanje doživljavaju u nešto kasnijoj dobi – po svojoj prilici po izlasku iz roditeljskog doma ili u fazi ozbiljnijih intimnih veza.

Također, tipični sadržaj *mainstream* pornografije sudionice smatraju namijenjenim muškarcima i nedovoljno kompatibilnim sa ženskim seksualnim potrebama. Preferencija sadržaja koji su usredotočeni na ženu, ženske erogene zone i njezino zadovoljstvo, odnosno situacije koje su više nalik njihovom intimnom životu nalaz je pronađen i u drugim istraživanjima (Janssen, Carpenter i Graham, 2003). Međutim, osobitost pronalazimo u činjenici da se sudionice ne osjećaju ugroženima performansama ili izgledom glumica u pornofilmovima. U drugim područjima medijskih istraživanja,

pa i onim vezanim uz konzumaciju seksualno eksplicitnog sadržaja (Peter i Valkenburg, 2006), pronađeno je da uporaba značajno utječe na stavove ako sudionici sadržaj ocijene »realističnim«. Sudionice percipiraju pornografiju kao »fantaziju stvorenu da pomogne kreirati užitak«, vrstu »kôda« koji se mora »probati«. Moguće je da percepcija odvojenosti pornografije od stvarnog života kanalizira potencijalne negativne utjecaje na samopouzdanje žene i sliku o sebi opisane u prethodnim istraživanjima (Stewart i Szymanski, 2012).

Ovo istraživanje, iako na specifičnom uzorku, donekle potvrđuje nalaze onih autora koji izražavaju uvjerenje da pornografija može pozitivno utjecati na seksualno oslobođenje žena (Strossen, 1995; Juffer, 1998; Attwood, 2005a). Odnosno, ono na svojevrsan način potvrđuje da pornografija može pozitivno utjecati na oslobođenje onih žena čiji su motivi za korištenje pornografije vezani uz istraživanje i obogaćivanje vlastitoga seksualnog života. Posredovanjem se medija u posljednjem desetljeću intenzivno zagovaraju i »terapeutska« svojstva seksa budući da fokus na vlastitu seksualnost i zadovoljenje jest i put k vlastitom razvoju i ispunjenju (Plummer, 2003). U tome se posebno apelira na žene, pri čemu se seksu pristupa konzumeristički kao i modi u odijevanju (Attwood, 2005b, 2006). Naše sudionice svjesno istražuju vlastitu seksualnost, no iz intervju a se ne može utvrditi da to čine zato što bi to bilo dijelom »mode« i/ili dominantnim obrascem ponašanja u njihovoj okolini, nego njihova motivacija djeluje više intrinzičnom. Kako je osnovna motivacija zadovoljenje vlastitih seksualnih potreba, ali i znatiželja te želja za edukacijom, ovi su nalazi ipak bliski autoricama poput Nadine Strossen (1995) koja odbacuje feminističke antipornografske stavove držeći da ženu tretiraju poput nezaštićenog djeteta koje nema vlastite seksualne nagone i potrebe.

Iskazi o konzumaciji pornografije i intimnim odnosima pokazuju kako je riječ o složenom fenomenu. Većina sudionica istraživanja inicira uporabu pornografije u paru te primjećuje njezin povoljan utjecaj na seksualni život i intimni odnos. Spominje se zajedničko istraživanje, međusobno zadovoljavanje kao i dijeljenje seksualno eksplicitnih materijala kao jedne od stvari koju par »radi zajedno«. Ipak, u manjem dijelu slučajeva obuhvaćenih ovim istraživanjem seksualni život heteroseksualnog para biva okružen šutnjom ili prešućivanjem ključnih stvari (Benjamin i Tlusten, 2010). To se događa kad žena pornografiju smatra vlastitim intimnim pitanjem, podsjećajući na odnose u paru koji pripadaju u obrasce »romantične ljubavi« (Bauman,

2003) u kojem su područja muške i ženske intime čvrsto odvojena (Benjamin i Tlusten, 2010). Definiranje prostora konzumacije kao rodno razdvojenog omogućuje da se dnevne rutine odvojenog konzumiranja pornografije normaliziraju te se o njima ne mora razgovarati (Benjamin i Tlusten, 2010). Opisan je i slučaj u kojemu je muškarcu razgovor s partnericom o konzumaciji pornografije neugodan, što je doživljeno kao problem seksualnog samopouzdanja, u osnovi više tipičan za žensku populaciju (Wiederman i Allgeier, 1993). Očito, permisivnost žene nije jamstvo, nego je za seksualno permisivnu klimu u paru potrebna otvorenost obiju strana.

Unatoč jasnim ograničenjima provedenog istraživanja, otvara se perspektiva u kojoj je moguće postaviti utopijska pitanja na tragu Nadine Strossen (1995) i Jane Juffer (1998): Bi li u slučaju promjene rodni odnosa moći u društvu pornografija prestala biti monopolom muškaraca, te je li moguće da bi u takvim okolnostima mnogo veći broj žena dio seksualnog zadovoljstva nalazio i u istraživanju pornografskog materijala?

LITERATURA

- Arnett, Jeffrey Jensen (2004). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Attwood, Feona (2005a). »What do people do with porn? Qualitative research into the consumption, use, and experience of pornography and other sexually explicit media«, *Sexuality & Culture*, 9 (2): 65–86. doi: 10.1007/s12119-005-1008-7
- Attwood, Feona (2005b). »Fashion and Passion: Marketing Sex to Women«, *Sexualities*, 8 (4): 392–406. doi: 10.1177/1363460705056617
- Attwood, Feona (2006). »Sexed Up: Theorizing the Sexualization of Culture«, *Sexualities*, 9 (1): 77–94. doi: 10.1177/1363460706053336
- Bauman, Zygmunt (2003). *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Bem, Sandra L. (1981). »Gender schema theory: A cognitive account of sex typing«, *Psychological Review*, 88 (4): 354–364. doi: 10.1037/0033-295X.88.4.354
- Benjamin, Orly i Tlusten, Dmitry (2010). »Intimacy and/or degradation: Heterosexual images of togetherness and women's embracement of pornography«, *Sexualities*, 13 (5): 599–623. doi: 10.1177/1363460710376492
- Bergner, Raymond M. i Bridges, Ana J. (2002). »The significance of Heavy Pornography Involvement for Romantic Partners: Research and Clinical Implications«, *Journal of Sex & Marital Therapy*, 28 (3): 193 – 206. doi: 10.1080/009262302760328235
- Boies, Sylvain C. (2002). »University students' uses of and reactions to online sexual information and entertainment: Links to online and offline sexual behaviour«, *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 11 (2): 77–89.

- Brajdić-Vuković, Marija, Birkelund, Gunn Elizabeth i Štulhofer, Aleksandar (2007). »Between Tradition and Modernization: Attitudes toward Women's Employment and Gender Roles in Croatia«, *International Journal of Sociology*, 37 (3): 32–53. doi: 10.2753/IJS0020-76593703002
- Brajdić Vuković, Marija i Štulhofer, Aleksandar (2012). »'The Whole Universe is Heterosexual!' Correlates of Homonegativity in Seven South-East European Countries», u: Kristen Ringdal i Albert Simkus (ur.). *The Aftermath of War: Experiences and Social Attitudes in the Western Balkans*. Abingdon, UK: Ashgate, str. 217–234.
- Braun, Virginia i Clarke, Victoria (2006). »Using thematic analysis in psychology«, *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2): 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp0630a
- Bridges, Ana J., Bergner, Raymond M. i Hesson-McInnis, Matthew (2003). »Romantic Partner's Use of Pornography: Its Significance for Women«, *Journal of Sex & Marital Therapy*, 29 (1): 1–14. doi: 10.1080/713847097
- Buzzell, Timothy (2005). »Demographic characteristics of persons using pornography in three technological contexts«, *Sexuality & Culture*, 9 (1): 28–48. doi: 10.1007/BF02908761
- Carroll, Jason S., Padilla-Walker, Laura M., Nelson, Larry J., Olson, Chad D., McNamara Barry, Carolyn i Madsen, Stephanie D. (2008). »Generation XXX: Pornography Acceptance and Use Among Emerging Adults«, *Journal of Adolescent Research*, 23 (1): 6–30. doi: 10.1177/0743558407306348
- Ciclitira, Karen (2004). »Pornography, Women and Feminism: Between Pleasure and Politics«, *Sexualities*, 7 (3): 281–301. doi: 10.1177/1363460704040143
- Cooper, Al (1998). »Sexuality and the Internet: Surfing into the New Millennium«, *CyberPsychology & Behavior*, 1 (2): 187–193. doi: 10.1089/cpb.1998.1.187
- Cooper, Al, Delmonico, David L. i Burg, Ron (2000). »Cybersex Users, Abusers, and Compulsives: New Findings and Implications«, *Sexual Addiction & Compulsivity: The Journal of Treatment & Prevention*, 7 (1-2): 5–29. doi: 10.1080/10720160008400205
- Cooper, Al, Delmonico, David L., Griffin-Shelley, Eric i Mathy, Robin M. (2004). »Online Sexual Activity: An Examination of Potentially Problematic Behaviors«, *Sexual Addiction & Compulsivity: The Journal of Treatment & Prevention*, 11 (3): 129–143. doi: 10.1080/10720160490882642
- Cooper, Al i Griffin-Shelley, Eric (2002). »A quick tour of online sexuality: Part 1«, *Annals of the American Psychotherapy Association*, 5 (6): 11–13.
- Daneback, Kristian, Månsson, Sven-Axel, Ross, Michael W. i Markham, Christine M. (2012). »The Internet as a source of information about sexuality«, *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 12 (5): 583–598. doi: 10.1080/14681811.2011.627739
- Daneback, Kristian, Træen, Bente i Månsson, Sven-Axel (2009). »Use of Pornography in a Random Sample of Norwegian Heterosexual Couples«, *Archives of Sexual Behavior*, 38 (5): 746–753. doi: 10.1007/s10508-008-9314-4
- Delalić, Snježana (2000). »Kulturološki kontekst spolne determiniranosti pristupa pornografiji«, *Društvena istraživanja*, 9 (6): 789–810.
- Dines, Gail, Jensen, Robert i Russo, Ann (1998). *Pornography: The Production and Consumption of Inequality*. New York: Routledge.

- Eck, Beth A. (2003). »Men Are Much Harder: Gendered Viewing of Nude Images«, *Journal of Gender & Society*, 17 (5): 691–710. doi: 10.1177/0891243203255604
- Gagnon, John H. i Simon, William (1973). *Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality*. Chicago: Aldine.
- Gobo, Giampietro (2008). »Re-Conceptualizing Generalization: Old Issues in a New Frame«, u: Pertti Alasuutari, Leonard Bickman i Julia Brannen (ur.). *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. London: Sage, str. 193–213.
- Guest, Greg, Bunce, Arwen i Johnson, Laura (2006). »How Many Interviews Are Enough? An Experiment with Data Saturation and Variability«, *Field Methods*, 18 (1): 59–82. doi: 10.1177/1525822X05279903
- Hald, Gert Martin (2006). »Gender Differences in Pornography Consumption among Young Heterosexual Danish Adults«, *Archives of Sexual Behavior*, 35 (5): 577–585. doi: 10.1007/s10508-006-9064-0
- Hald, Gert Martin i Malamuth, Neil M. (2008). »Self-Perceived Effects of Pornography Consumption«, *Archives of Sexual Behavior*, 37 (4): 614–625. doi: 10.1007/s10508-007-9212-1
- Janghorbani, Mohsen, Lam, Tai Hing i The Youth Sexuality Study Task Force (2003). »Sexual Media Use by Young Adults in Hong Kong: Prevalence and Associated Factors«, *Archives of Sexual Behavior*, 32 (6): 545–553. doi: 10.1023/A:1026089511526
- Janssen, Erick, Carpenter, Deanna i Graham, Cynthia A. (2003). »Selecting Films for Sex Research: Gender Differences in Erotic Film Preference«, *Archives of Sexual Behavior*, 32 (3): 243–251. doi: 10.1023/A:1023413617648
- Jensen, Robert (2007). *Getting Off: Pornography and the End of Masculinity*. Cambridge, MA: South End Press.
- Jones, Stanton L. i Hostler, Heather R. (2002). »Sexual Script Theory: An Integrative Exploration of the Possibilities and Limits of Sexual Self-Definition«, *Journal of Psychology & Theology*, 30 (2): 120–130.
- Juffer, Jane (1998). *At Home with Pornography: Women, Sex, and Everyday Life*. New York i London: New York University Press.
- Laan, Ellen i Everaerd, Walter (1995). »Determinants of Female Sexual Arousal: Psychophysiological Theory and Data«, *Annual Review of Sex Research*, 6 (1): 32–76. doi: 10.1080/10532528.1995.10559901
- Morgan, Elizabeth M. (2011). »Associations between Young Adults' Use of Sexually Explicit Materials and Their Sexual Preferences, Behaviors, and Satisfaction«, *The Journal of Sex Research*, 48 (6): 520–530. doi: 10.1080/00224499.2010.543960
- Morse, Janice M. (1991). »Strategies for sampling«, in: Janice M. Morse (ur.). *Qualitative Nursing Research: A Contemporary Dialogue*. Newbury Park, CA: Sage Publications, str. 117–131.
- O'Reilly, Sarah, Knox, David i Zusman, Marty E. (2007). »College Student Attitudes toward Pornography Use«, *College Student Journal*, 41 (2): 402–406.
- Patton, Michael Quinn (2001). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. 3rd ed. Thousands Oaks, CA: Sage Publications.
- Peter, Jochen i Valkenburg, Patti M. (2006). »Adolescents' Exposure to a Sexualized Media Environment and Their Notions of Women as Sex Objects«, *Sex Roles*, 56 (5-6): 381–395. doi: 10.1007/s11199-006-9176-y

- Plummer, Ken (2003). »Re-presenting Sexualities in the Media«, *Sexualities*, 6 (3-4): 275–276. doi: 10.1177/136346070363001
- Rogala, Christina i Tydén, Tanja (2003). »Does pornography influence young women's sexual behavior?«, *Women's Health Issues*, 13 (1): 39–43. doi: 10.1016/S1049-3867(02)00174-3
- Rostosky, Sharon S., Galliher, Renee V., Welsh, Deborah P. i Kawaguchi, Myra C. (2000). »Sexual behaviors and relationship qualities in late adolescent couples«, *Journal of Adolescence*, 23 (5): 583–597. doi: 10.1006/jado.2000.0345
- Ryan, Gery W. i Bernard, H. Russell (2003). »Techniques to Identify Themes«, *Field Methods*, 15 (1): 85–109. doi: 10.1177/1525822X02239569
- Sekulić, Duško (2011). »Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena«, *Politička misao*, 48 (3): 35–64.
- Seto, Michael C., Maric, Alexandra i Barbaree, Howard E. (2001). »The role of pornography in the etiology of sexual aggression«, *Aggression and Violent Behavior*, 6 (1): 35–53. doi: 10.1016/S1359-1789(99)00007-5
- Shaw, Susan M. (1999). »Men's leisure and women's lives: The impact of pornography on women«, *Leisure Studies*, 18 (3): 197–212. doi: 10.1080/026143699374925
- Simon, William i Gagnon, John H. (2003). »Sexual Scripts: Origins, Influences and Changes«, *Qualitative Sociology*, 26 (4): 491–497. doi: 10.1023/B:QUAS.0000005053.99846.e5
- Smith, Clarissa (2007). *One for the Girls! The Pleasures and Practices of Reading Women's Porn*. Bristol: Intellect.
- Stewart, Destin N. i Szymanski, Dawn M. (2012). »Young Adult Women's Reports of Their Male Romantic Partner's Pornography Use as a Correlate of Their Self-Esteem, Relationship Quality, and Sexual Satisfaction«, *Sex Roles*, 67 (5-6): 257–271. doi: 10.1007/s11199-012-0164-0
- Strossen, Nadine (1995). *Defending Pornography: Free Speech, Sex, and the Fight for Women's Rights*. New York i London: Scribner.
- Štulhofer, Aleksandar, Buško, Vesna i Landripet, Ivan (2010). »Pornography, Sexual Socialization, and Satisfaction among Young Men«, *Archives of Sexual Behavior*, 39 (1): 168–178. doi: 10.1007/s10508-008-9387-0
- Štulhofer, Aleksandar, Dokmanović, Milana, Ajduković, Dean, Božičević, Ivana i Kufrin, Krešimir (2005). »Seksualnost mladih u hrvatskoj: simboličke i bihevioralne promjene u razdoblju 1972. – 2005.«, *Pedagojska istraživanja*, 2 (2): 327–342.
- Štulhofer, Aleksandar, Landripet, Ivan, Momčilović, Aco, Matko, Vlasta, Kladarić, Predrag G. i Buško, Vesna (2007). »Pornography and Sexual Satisfaction – Any Relationship?«, u: Susanne V. Knudsen, Lotta Löfgren-Mårtenson i Sven-Axel Månsson (ur.). *Generation P? Youth, Gender and Pornography*. Aarhus: Aarhus University Press, str. 66–84.
- Štulhofer, Aleksandar, Matković, Teo i Elias, James (2004). »Pornografija i seksualno zadovoljstvo: postoje li veze?«, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 25 (2): 707–720.
- Štulhofer, Aleksandar, Matković, Teo, Mrakovčić, Marko, Elias, James, Little, Dominic i Diehl Elias, Veronica (2003). »Rizici pornografije? Empirijsko testira-

- nje uvriježenih predodžbi o konzumentima seksualno eksplicitnih sadržaja«, *Revija za sociologiju*, 34 (1-2): 75–96.
- Træen, Bente, Nilsen, Toril Sørheim i Stigum, Hein (2006). »Use of Pornography in Traditional Media and on the Internet in Norway«, *The Journal of Sex Research*, 43 (3): 245–254. doi: 10.1080/00224490609552323
- Træen, Bente, Spitznogle, Kristin i Beverfjord, Alexandra (2004). »Attitudes and Use of Pornography in the Norwegian Population 2002«, *The Journal of Sex Research*, 41 (2): 193–200. doi: 10.1080/00224490409552227
- Wallmyr, Gudrun i Welin, Catharina (2006). »Young People, Pornography, and Sexuality: Sources and Attitudes«, *Journal of School Nursing*, 22 (5): 290–295. doi: 10.1177/10598405060220050801
- Whittier, David Knapp i Simon, William (2001). »The Fuzzy Matrix of ‘My Type’ in Intrapyschic Sexual Scripting«, *Sexualities*, 4 (2): 139–165. doi: 10.1177/136346001004002003
- Wiederman, Michael W. i Allgeier, Elizabeth Rice (1993). »Gender differences in sexual jealousy: Adaptionist or social learning explanation?«, *Ethology and Sociobiology*, 14 (2): 115–140. doi: 10.1016/0162-3095(93)90011-6

Can Pornography Have a Positive Influence on Female Sexuality? Influence of Frequent Pornography Consumption on the Sexual Lives of Women: A Qualitative Study

Marija BRAJDIĆ VUKOVIĆ

Institute for Social Research, Zagreb, Croatia
mare@idi.hr

Karmen DOŠEN

student (Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia)

Lejla GHAZZAWI

student (Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia)

Sonja TAROKIĆ

student (Department of Comparative Literature, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia)

Research into the influence of pornography (sexually explicit material) on the sexual life and satisfaction of women is largely concentrated on the negative consequences of such consumption. There is a notable lack of interest in the influence on female sexuality of frequent female consumption of pornography,

particularly when it is positive. This paper deals with attitudes, motivation and patterns of pornography consumption among young women who frequently use pornography to satisfy their own sexual needs. It is based on qualitative research carried out by way of in-depth interviews with 16 women aged between 20 and 29, who were engaged in higher education or had already earned a degree. The results have shown that, apart from satisfying their own sexual needs, women are also motivated by curiosity and a desire to learn for the purpose of broadening their own sexual repertoire and their repertoire with a partner. Carried out on a specific sample, this study has shown that consumption of pornography can have a positive influence on those women whose motives for its consumption are related to exploration and enrichment of their own sexual experience.

Key words: pornography, pornography consumption, female sexuality, gender